

drugim káshejo. Taki vuzheni moshjé se smirej trudo naturo tiga sdravja, tēh bolēsni, arznoj, inu seliſh dalej bōl ſposnati. To potrebuje premoſhenja. Satorej vikſhi goſpoſke take vuzhene moſhe plazhajo, nih v' ſholah sa vuzhenike potavjo, nim potrežno orōdje, perpravo, bukve obilno prefkerbe; inu obeniga sa osdravlivza ne ſposnājo, katēri nī v' takeh ſholah podvuzhén, potérjen, inu per bolnikih ſkuſhen. Takih arzatrov imamo dan danaſhni veliko. — Al niſo tedaj taifti ludje ſami ſvojiga ſhivlenja klavzi, katēri babje masila, pleſnive arznie pokótnih golufov, inu nevarne prahove laſhnivih ſamavukov iſhejo?

(Str. 60—63)

Vganke

1) Klobaſa. 2) De ſe morejo maſat. 3) Hzhī. 4) Keṛ niſta bliſo ukup. 5) Keṛ nizh ni. 6) Bukve. 7) Kateri sdeſj ſhivio. 8) Mefarji. 9) Gnoj. 10) Na ſhtori. 11) Kir is miſe je pređ na tlah. 12) Sa urāt. (Str. 64)

Mala pratika za leto 1798 je izſhla konec nov. ali v prvih dneih dec. 1797 nameſto Velike pratike (1795—1797). Vzrok, da je založnik Eger uſtavil Veliko pratiko in jo nadomeſtil z Malo, pojaſnjuje naſlednji oglas v Lublanskihih Novicah z dne 25. in 29. nov. 1797, ſt. 94 in 95:

»Sadne tri lēta ſim natifkoval eno pratiko ſ' imenam VELIKI KALENDER; al niſim mogel is hajat, bila je ludēm predraga; ſatorej bodem eno majhino pratiko pod imenam: MALA PRATIKA nameſti une velike vundal. Ona je tako majhina, de ſe lahko v' arſhati nofi, na ſledni dan ſtoji en Svētnik, ima uganke, inu nekatere perſtavke. Perhodni tēden bude ſhe na-prodaj ſtala. Perporozhim to mojo perloſhno noſno pratiko, ker je lēpa, dobri kup, inu per febi vedno noſit perpravna.

Joan. Fridrih Eger, natifkaviz.◀

Da je Mala pratika izhajala od 1798 nepretrgoma tudi naſlednja leta, dokazujeta ſe dva oglasa v Lubl. Novicah, nanaſajoča ſe na to knjižno podjetje (15. in 22. ſept. 1798 ter 2. in 9. nov. 1799). Ohranjeni primerek iz l. 1803 in ſtavek: »Valentin Vodnik, profesor poetike, je piſal ſlovenski beležni koledar za leta 1795-96-97, za leta 1798-99-1800-1-2-3-4-5-6 pa žepni koledar v iſtem jeziku (H. G. Hoff, Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain und demselben einverleibten Iſtrien, 1808, III, 148) pa dajeta upanje, da ſe kdaj utegne komu poſrečiti, najti ſe ſedem doſlej neznanih tiskov te ſerije, ki bo oſvetlila to in ono zanimivost v zvezi z Vodnikovim delom, predvsem pa pomagala določiti kronologijo prvih objav tiſtih peſmi, ki jih je Vodnik zbral in priobčil v Peſmih za pokuſino.

Alfonz Gspan

NEKAJ ČEŠKIH LITERARNOZGODOVINSKIH KNJIG

Domala deſet let je preteklo, kar ſo ſe nam pretrgale zveze z zunanjim svetom; kajti tudi v letih po vojni ſmo obnovili le malo ſtikov. Miſlim tu predvsem na potrežno zvezo zlaſti z zapadnim robom ſlovanſtva, Čehi, Poljaki in deloma Slovaki, ker ſo vpraſanja v njihovi literarni zgodovini prepogosto zelo podobna naſim, vsaj kolikor poſegajo v področje komparativne vede. Priznati moramo, da ſmo zaostali tako v poznavanju obravnavanega gradiva ſamega kakor glede načina obdelave. Marsikatera znanſtvena dognanja ſo nam zato neznana, o nekaterih pa ſe niſmo izrazili ſvojega mnenja (tako na primer

o slovaški hipotezi J. Stanislava in A. Isačenka o brižinskih spomenikih oziroma o čedadskem evangeliju). Končno tudi ne poznamo del, ki se sicer ukvarjajo s tujimi vprašanji, a bi nam utegnili biti vsaj pobuda za delo na lastnem področju. Pričujoče poročilo o vrsti čeških knjig, ki so izšle po vojni, hoče opozoriti na nekatera slavistična dela, ki dajejo že s svojo snovjo pobude za živahnije raziskovanje na našem slavističnem področju, a prinašajo obenem ugotovitve iz češke literarne preteklosti, ki so pomembne paralele za naša slovstvena dognanja. Obenem hoče opozoriti na nekaj novih priločnikov, ki nam utegnejo posredovati uspešnejše poznavanje češke književnosti.

Med deli, ki podajajo dobro biografsko in bibliografsko znanje o sodobni češki tvornosti, je treba na prvem mestu opozoriti na *Slovník soudobých českých spisovatelů*, ki ga je sestavil Jaroslav Kunc in izdal 1945 pri Orbisu, a je v novi izdaji iz 1946 tudi že razprodan. Podnaslov dela, ki obsega dve knjigi na 1017 straneh in osem pol portretov, pravi, da je to leksikon »leposlovja v letih 1918—1945«. Pisatelj v abecednem redu obravnava pesnike, prozaike, dramatičnike in mladinske pisatelje, ne pa znanstvenikov in strokovnih pisateljev, razen če so se ukvarjali tudi z leposlovjem. O vsakem očrta življenjski okvir in v kronološkem redu navede njegova dela, opozarja na njihove vsebinske, idejne in oblikovne značilnosti. Ker gre za književnike, katerih najvažnejša dela spadajo v dobo prve češkoslovaške republike, le deloma tudi za starejše slovstvene delavce, ki so dozoreli pred prvo vojno in so v novi republici še izdajali dopolnila ali ponatise svojih del, zato so seveda oznake v Slovníku koncipirane bolj esejistično kot literarnozgodovinsko ali literarno kritično. Najmlajših leposlovcev, ki so nastopili v zadnjih letih, zlasti med okupacijo, po večini ne obravnava, dasi ima tudi teh precejšno število. Avtor obljublja, da bo o kakšnih sto ali še več književnikov izdal dopolnila ali članke o njih vključil v novo izdajo Slovníka. Ždaj vsebuje Slovník v celoti 782 leposlovcev, 328 fotografij ter prinaša pregled 75 literarnih in kulturnopolitičnih časopisov, seznam z državno nagrado nagrajenih del in pisateljev ter nekaj malega bibliografije o delih, ki se bavijo z istim obdobjem med dvema vojnama. Kritičen pogled na celoto podaja ob koncu članek kritika A. M. Piše, a obsega žal samo 15 strani. Delo je uporabno za prvo informacijo, manjka pa mu enotnega kritičnega pogleda na osebnosti in pojave ter sintetičnega orisa slovstvenega dogajanja. Po znanstveni dognanosti ga seveda prekaša naš Biografski leksikon, vendar prinaša češki Slovník nekatere prav obširne, skoraj monografske študije o literarnih pojavih zadnjih dveh, treh desetletij, medtem ko slovenska esejistika in literarna kritika nimata kaj podobnega o tem obdobju.

Arne Novák, ki je umrl jeseni 1939, je znan kot zgodovinar češkega slovstva. Njegova knjiga *Přehledné dějiny literatury české* je izšla v četrti izdaji (v snopičih) v letih od 1936 do 1939 in obsega 1800 strani drobnega tiska. Zaradi takega obsega seveda ne zasluži več naziva pregledne zgodovine in ni več informativni in študijski priločnik. Pokazala se je potreba, da se po njej priredi resničen pregled, toda pisatelj tega načrta ni več uresničil. Dela sta se lotila Novákov učencec Rudolf Havel in Novákov naslednik na brnski stolici za češko literarno zgodovino Anton Grund. Tako je nastala knjiga *Stručné dějiny literatury české* (1946, str. 818). Po besedah prirediteljev je namen knjige, »dopolniti srednješolsko razlago in podati prvo informacijo laiku, ki stremi po izobrazbi« (str. I—II). Skrajšana je zlasti najnovejša doba, povsem je izpuščena slovaška literatura, ki da jo »moramo smatrati za samostojno celoto« (str. II) in tako ni več zgolj privesek češke literature. Izpuščene je precej znanstvene literature, pač pa govori priločnik vsaj nekoliko o slavistični vedi ter filozofiji in zgodovini. V primeri z osnovno knjigo je to delo dopolnjeno s podatki o spisih in dogajanjih od 1939 dalje do osvoboditve, vneseni so popravki po novih literarnozgodovinskih in kritičnih ugotovitvah, pri nekako stotridesetih imenih je dodan

znak smrti, ker so avtorji nasilno ali naravno umrli v letih okupacije. Razmeroma bogata je bibliografija, na katero posebej opozarjam, čeprav podaja le najvažnejša dela, toda pomembna je navedba del iz let po izidu 4. izdaje Novákove knjige. V 4. izdaji je namreč obširna in dovolj popolna bibliografija, tako da tvori z dopolnilno bibliografijo v skrajšani izdaji celoto. — Ob Nováka doslej ni mogoče postaviti enakovrednega češkega literarnega sintetika. V Nováku, ki je izšel iz Vlčkove pozitivistične šole, a njena načela kmalu premagal, se vedno bori literarni zgodovinar z literarnim kritikom. Njegov tradicionalizem je vzbujal in še vzbuja ugovore, vendar predstavlja doslej njegova tako popolna kot okrajšana literarna zgodovina najboljši slovstveni priročnik.

Druga Novákova knjiga o češkem slovstvenem razvoju so *Dějiny českého písemnictví* (1946, str. 313). Prva obdelava tega pregleda, ki hoče podati domačo literarno tvornost z evropskega vidika, je izšla v Walzovi Handbuch der Literaturwissenschaft 1931, nato pa v češki priredbi 1933 v enciklopedičnem delu Československá vlastivěda. Citirano izdajo je sedaj na novo knjižno priredil in dopolnil že imenovani Anton Grund.

Potrebo po priročnikih dokazujejo tako izdaje navedenih Novákovih knjig kakor ponatisi knjig za šolsko uporabo, ki so s čitankami vred izšle s komaj opaznimi dopolnitvami (prim. gimnazijsko višješolsko literarno zgodovino Kotrča in Kotalíka *Stručné dějiny československé literatury* [1946, 250 + 8], deseta izdaja Götzove knjige *Novodobá literatura česká ve škole* [1947, str. 323] itd.). Še značilnejši kot ti šolski ponatisi so zborniki razprav in člankov nekaterih pomembnih čeških slavistov, ki ponatiskujejo dela starejšega datuma ali pa izdajajo nova, ki niso mogla iziti v dobi okupacije. To so knjige Alberta Pražáka, Jiříja Horáka in Jana Blahoslava Čapka in še nekaterih drugih. V narodni tiskari so hoteli literarni zgodovinarji z zgledi iz jezikovne, slovstvene in kulturne preteklosti češkega naroda pokazati uspešno borbo za zmago narodne misli in človečanske ideje. Njihovi zborniki imajo namen, dvigati narodno budnost in podpirati svobodoljubna prizadevanja ob vzgledih, kot jih izpričujejo pretekla stoletja češkega kulturnega življenja, in nuditi oporo klonečemu duhu. Seveda so taki zborniki in knjige le redko mogli zagledati beli dan. Čakali so osvoboditve in tako dobivamo sedaj v roke dela, ki so po svoji družbeni funkciji večkrat zapoznela, a jim znanstveni značaj zagotavlja njihovo vrednost tudi v sedanjih spremenjenih razmerah.

Albert Pražák, učenec pozitivistične šole Jaroslava Vlčka, je v svojih spisih že od početka vedno kazal živ odnos do sodobnosti, kar imenuje Arne Novák pri njem »tendence masarykovskega realizma«, in dober posluš tudi za estetske vrednote, vendar se pogosto izgubi v grmadenju drobnega materiala, povzetega iz arhivov, rokopisov, politične in družbene zgodovine. Dvanajst let (1921 do 1933) je deloval kot profesor »češkoslovaške« literature na univerzi v Bratislavi, kjer je s svojim unitarističnim nazorom o enem jeziku, slovstvu in kulturi Čehov in Slovakov prispeval svoj delež za formiranje separatističnega slovaškega gibanja. Iz Bratislave je bil poklican na univerzo v Prago, kjer je še sedaj. Ob koncu okupacije je bil predsednik Češkega narodnega sveta, revolucionarnega organa, ki je vodil praško majsko vstajo 1945. Teze o enotnem češkoslovaškem jeziku in narodu ni opustil tudi po vojni, kar se vidi iz njegovih naslednjih treh knjig. Te pričajo o naprednem meščanskem narodnjaku, ki priznava logičnost današnjega razvoja, čeprav tu in tam ne uvideva vseh zakonitosti.

Med spise z narodnoobrambnim namenom štejem že njegovo knjigo *Míza stromu* (1940), v prvi vrsti pa zbornik člankov *O národ* (1946) in monografijo *Národ se bránil* (1945). Nacizem je napovedal smrt češki kulturi (1939 je hitlerizem zaprl vse češke visoke šole »za tri leta«, pa jih seveda po preteku tega roka ni znova odprl) in nastavil sekiro na korenine narodu. V tem boju, ki je

bil včasih podtalen, včasih odkrit, je češka slovstvena esejistika in zgodovina dvigala iz preteklosti vzgleda narodnega odpora. Obe knjigi Alberta Pražáka imata ta smoter, vendar sta mogli iziti šele po osvoboditvi. Knjiga *O národ* (str. 529) prinaša serijo študij in člankov iz različnih obdobij češkega ne samo slovstvenega, ampak sploh kulturnega življenja, ki naj dokumentirajo narodno tvornost in ob kulturni dediščini podčrtajo silnice, vodeče k uspehom, k svobodi. Najpomembnejša v tem oziru je razprava *Vlast a národ v českém písemnictví* (izšla v več izdajah tudi posebej), ki prinaša jedro monografije *Národ se bránil*, knjige, kako je bil češki jezik vedno paladij v narodnem boju. Večina študij se nanaša na osebe in dogodke iz preteklega stoletja. Študija »Banda lupičův a žhářů« podaja dogodke iz boja za postavitev Husovega spomenika v Pragi. Ob stoletnici himne *Kje dom je moj* podaja širok časovni okvir in historiat pesmi ter njeno zgodovino do današnjih dni — vzorec za pisanje študij, ki naj nacionalno vzgajajo, ne da bi bile propagandne. Sto let Máchovega Maja porabi avtor za oznako njegovega zmagoslavnega vpliva na češki narod, kar združi s spominom na njegov prekop 1939 iz »sudetských Litoměřic in prenos na Slavín v Pragi. Svoj čehoslovakizem si dá podkrepiti z izjavami K. Havlíčka-Borovskega v članku *K. H. B. a československá otázka*. Iz leta 1945 je članek o Erbenu (Kytice do vázy osvobozeného národa). H kultu Božene Němcove, ki je postala med okupacijo vrsti pesnikov simbol žene, matere, domovine, branilke češkega jezika, je prispeval članek *Stálá duha nad národem*. Nacionalno noto podčrtava v dveh sestavkih o Sokolih Fügnerju in Tyršu. Postave kot Machar, Jirásek, Vrchlický i. dr., dogodki kot obletnica Narodnega gledališča v Pragi i. p., vse mu nudi priliko, da v popularni, ponekod kar esejistični obliki očrta časovne okvire, iz katerih izstopajo postave in dogodki kot izpodbuden, osrčujoč vzgled za vero v narodno osvobojenje, kulturni napredek in zmago človečanstva. Najobširnejša je razprava *Padesát let liter. odboru Umělecké besedy, o družtvu, ki je v Pragi združevalo izobražene laike z ustvarjajočimi umetniki vseh strok od 1863, ko je bilo ustanovljeno, družtvu, ki je pomembno spričo notranje in zunanje aktivnosti za propagando vseh umetnosti in za njih širjenje med praško in drugo publiko. (S to Umělecko besedo je imel zveze Anton Janežič, ki naj bi za to družtvo z Jagićem uredil nekakšno antologijo jugoslovanske lirike. Načrta ni uresničil on.) S tem nisem omenil vseh člankov, pač pa glavne. V celoti je knjiga zelo ubrana, po gradivu zanimiva in bogata, pisana živahno in s srcem. Za popularizacijo nekaterih dogodkov in osebnosti iz češke kulturne preteklosti prinaša še danes mnogo, čeprav je njena prvotno zamišljena narodnoobrambna oziroma narodno izpodbudna namera izgubila svoj pomen.*

Gradivo za članek *Vlast a národ v českém písemnictví*, ki sem ga navedel pri knjigi *O národ*, prinaša monografija *Národ se bránil* (str. 409) s podnaslovom »Obramba češkega národa in jezika od najstarejših časov do sedanjosti«. Avtor tu obširno razlaga tekste in jih opremlja z zgodovinskimi podatki in pojasnili. »Obramba jezika in národa je bila od zdavnaj že tipično češko domoljubje, to je bil poseben češki primer, ker smo bili naseljeni v srcu Evrope na križišču narodov in torej v nenehni nevarnosti za svoje življenje. Če se torej narodna in jezikovna obrambnost kaže pri naših sosedih kot znak nove dobe, je to pri nas traja en položaj, začeni koj ob zori naše zgodovine, ki jo preživljamo sredi Evrope ob nenehnem pritisku, ki ga izvajajo naši bojeviti sosedje« (str. 11). Monografija prinaša dokaze h gornji tezi. Najobširnejši so teksti iz dob do 19. stoletja, medtem ko sta 19. in 20. stoletje odpravljena razmeroma na kratko. V kronološkem redu niza avtor odlomke iz kronik, zgodovinskih knjig, slavističnih del, korespondence in podobnih virov čeških in slovaških kulturnih delavcev, odlomke, ki naj dokumentirajo izhodiščno tezo spisa. V obširni knjigi je zbranega izredno mnogo gradiva z zelo izčrpnimi navedbami.

Paralele, ki bi jih mogli postaviti iz slovenske preteklosti, bi ne bile brez zanimivosti za slovansko komparativno vedo. Obenem se nam odpirajo tu vprašanja, kako so na primer tudi slovenska dela vplivala na formuliranje nekaterih slovansko-obrambnih dokumentov pri Čehih: tako ekscerpt iz Herbersteinovih Moskovskih komentarjev (Hosius), ki ga je 1786 Procházka uporabil za potrdilo o slovanskem izvoru Čehov, o slovanski sorodniški družini in za opis slovanske razširjenosti; Středovský pozna 1705 Korotance, Istrane, Korotansko, Celovško in Kranjsko, a Bohoriča, ki mu dodaja naziv a gloria, kliče za pričo, da ime Slovan izhaja iz slava. Tu bi opozoril na Pražákovo misel, izraženo v zborniku České obrozeni (str. 29, 104 in 309), kako Herderjeva misel o slovanski razširjenosti v slovanskih slovstvih ni nova, temveč da ima svoj izvor v našem Herbersteinu, od koder je našla pot v vrsto čeških in slovaških pisateljev tja do 19. stoletja, od tod pa k Herderju, ki torej s svojo tezo o razširjenosti Slovanov ni izviren. Pražák meni, da je ta teza zelo verjetna, vendar da ni dokumentarično dokazana.

Tretja knjiga Alberta Pražáka je zbornik študij *České obrození* (str. 430). Razprave so različnega datuma, vsebinsko pa obravnavajo dobo druge polovice 18. in prve polovice 19. stoletja, to je dobo, ki jo danes češka literarna zgodovina imenuje prerod (po T. G. Masaryku), medtem ko je svoje čase uporabljala zanjo naziv doba narodnega vstajenja ali prebujenja. Po Pražáku je češki prerod »spočetka instinktivno, pozneje zavestno prizadevanje, odstraniti protireformacijo kot narodu škodljivo in obnoviti v smislu narodne samoodločbe položaj pred Belo goro, ali še bolje: ob novodobnih olajšanih duhovnih in posebno verskocerkvenih in tlačanskih razmerah odstraniti kulturno in narodno pogubne posledice Bele gore« (str. 119). Sestavki v zborniku so vsi osredotočeni na problematiko te dobe v celoti ali v posameznostih, seveda pa so le del Pražákovne obravnave češkega preroda. V uvodu avtor sam opozarja, kako naj razprave in članki odkrivajo zlasti mladini nesebično in požrtvovalno delo čeških preroditeljev in naj v njih vidimo vzor tudi za delo dandanes. V tem smislu govore članki o prerodni tradiciji. Ideje, ki jih je deloma na novo, deloma le osvežene postavila za svoje ideje prerodna doba, so trajna usodna v češki narodni zavesti, so v vsakem času vedno prisotne, tako da so prodrle v vsakodnevne narodne skrbi in narodne boje in postale tako njih temeljna osnova (tradicija pobelogorska, husitska, jezikovna, slovanska, domoljubna, osvobodilna, protinemška, protimadžarska, protiaavstrijska itd.). O vrednotah ene izmed teh tradicij, o prerodni tradiciji, govori Pražákov izbor. Najpomembnejši so v tem smislu trije članki oziroma študije. Razprava *Duch naší obrozené literatury* je bila prvotno namenjena za Šaldov zbornik o duhu češkoslovaške literarne zgodovine, ki pa ni izšel. Avtor govori o vsebini pojma prerod, o razvoju vsebine pri pojmih češtvo-čehoslovaštvo-patriotizem-narod, o odnosu do kmeta, edinega dediča češkega jezika po Beli gori, o odnosu do avstrijstva, nemštva, madžarstva, o ljubezni do zgodovine (pretirane v historizem), o slovanski vzajemnosti, o znanosti v lastnem jeziku, o poeziji predromantikov, klasicizmov, romantikov itd. Razprava *Názory na české obrození* (iz leta 1940) ugotavlja, da češki prerod ni nikak »čudež«, nikako »vstajenje«, marveč poživitev od pobelogorske protireformacije oslabiljenega naroda. Razprava ima tri dele: 1. pregled dosedanjih nazorov o prerodu, 2. novejšo slovstvo o prerodu v kratkem povzetku in z oznako pomena, kjer bibliografsko dopolnjuje oziroma nadaljuje Jana Jakubca (*Dějiny literatury české*, II, Praha, 1934), in 3. današnja podoba češkega preroda. Razprava je zelo pomembna kot obračun z dolgo vrsto dosedanjega znanstvenega dela o tem predmetu pri Čehih. Svojo sodbo o obravnavanju problematike prerodne dobe zaključuje avtor z ugotovitvijo, da je »prerod v svojih glavnih in vzporednih pojavih po večini na novo preiskan, preiskana so glavna področja, ki so bila doslej podcenjevana.

posebno katoliška protireformacija, barok in Slovaška pred prerodom« (str. 109 in 110). Od let, ko je nastala znana, od vrste literarnih zgodovinarjev napisana Literatura česká XIX. století, se je »slika preroda... v primeri s to prvo shemo bistveno spremenila« (podčrtal Pražák), zato bo Literatura »zares nujno treba obdelati znova in marsikje drugače« (str. 110).

Najobširnejša je razprava iz leta 1928 *Obrozenské tradice*. O Pražákovem pojmovanju tradicij sem govoril spočetka. Preroditelji so utemeljevali svoj boj za prerod kot borbo proti posledicam Bele gore in s tem ustvarili »protibelogorsko tradicijo«. Iz nje so izhajale logično še druge (jezikovna, domoljubna, slovanska, ruska, poljska, jugoslovanska itd.). Pražák hoče reči, da so te ideje postavili preroditelji kot temeljne kamne svoje prerodne dejavnosti, naslednje stoletje pa je te ideje vedno znova poživiljalo, jih krepilo in propagiralo — skratka, te ideje so postale smernice, ki naj narod vedno znova prerajajo in končno osvobodijo. Živa, stalna in zavestno krepljena funkcija smernic, kot jih je postavil prerod, vsa naslednja desetletja pa jih prevzemala kot še neizpolnjeno dediščino, to so po Pražákovu tezi prerodne tradicije. »Brez prerodnih tradicij bi ne bilo osvobojenja« (str. 120). — Razen razprave *Názory na české obrození* je najpomembnejša študija *Herder a Češi* iz 1941; iz nje sem že spredaj navedel avtorjevo hipotezo o zvezi Herberstein-Herder. Študija navezuje na češki prevod Herderjevih spisov *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit in Briefe zur Beförderung der Humanität* ob izgledih na slavljenje Herderjeve dvestoletnice rojstva leta 1944. Pri Herderju ugotavlja pisec številne slovanske vplive in razbira vrsto virov, iz katerih izhajajo nekatere zanj značilne ideje. Obenem očrtuje Herderjev sprejem in vpliv na Češkem in Slovaškem. Drobnejši in pač za ožji okvir tehtni so ostali članki v zborniku (n. pr. *Obrozenská Bratislava*, Kollárova myšlenka slovanské vzájemnosti a Slováci, sto let Kollárjeve Slávy deere, himne Hej Slovani in Kje dom je moj, slovaška macphersoniada pred Hankovo mistifikacijo itd.). Pražáková knjiga *České obrození* kljub svojemu literarno-zgodovinskemu značaju ni preobtežena s podrobnimi analitičnimi prijemi, ampak s sintetičnimi pogledi prerodne obdobje v veliki meri popularizira.

Nasprotno pa je zbornik razprav, kritik in člankov Jana Blahoslava Čapka *Záření ducha a slova* (1948, str. 472) v tem pogledu manj popularen in znanstveno težji, dasi to ne pomeni, da bi ne bil tehtnejši. Čapek, učenec Jana Jakubca, je po rodu z stare češke protestantske rodbine, zato mu je razumljivo blizu evangeljska književnost. Razen knjig o Komenskem, prerodu in svetovnih literarnih pojavih je pisal tudi izvirne pesmi, kritike o sodobni poeziji i. p. Navedeni zbornik bi bil moral iziti leta 1940 iz podobnih narodnoizpodbudnih nagibov kot ostali, ki sem jih v tem poročilu že omenil. Članki obravnavajo pojave v češkem literarnem in kulturnem življenju iz razdobja šest sto let. Izbor študij, ki so nastale v razmaku 1926—1942, je urejen kronološko po vsebini: začenja pri Dalimilu in zaključuje z XX. stoletjem. V primeri s Pražákom je Čapek bolj literarni kritik in tolmač pojavov ter ne grmadi toliko historičnega gradiva. Razen literarnih osebnosti in pojavov obravnava tudi osebnosti, ki so pomembne po svoji idejnosti (n. pr. Komenský), po kritiki (Šalda), po znanstveni vrednosti in slovesu (Masaryk). Poleg študij o slovstvenih pojavih (n. pr. Mácha, Hus, trojica Šafárik-Kollár-Palacký i. dr.) vsebuje tudi sestavke, ki hočejo rešiti pozabe manj pomembne, toda vendar značilne osebnosti (n. pr. pesnike-eksulante, ljudske »bukovnike« itd.). Nekaj študij je popularnih, druge pa so zelo strokovne in iščejo n. pr. pri posameznih osebnostih pozabljenih ali manj preiskanih plati njihovega dela. Iz slovaškega slovstva obravnava Čapek Kuzmányja, Kráska in Rázusa. Člankov o splošni literarni vedi ali literarno-zgodovinski problematiki ni. Tako različen namen kakor tudi različna vsebina člankov nujno povzročata različno delovno metodo, ki je zdaj analitična, zdaj

sintetična. Sociološki in socialno psihološki vidik ga metodološko vodita pri nekaterih posameznikih in pri skupinah (prim. odnos narodnega kolektiva do Husa, eksulantov do domovine itd.). Avtor se zaveda, da bi ga lahko zaradi povezovanja in spajanja več metod zadel očitek eklecticizma. Odgovarja pa, da mu je šlo za to, da si pridobi »celotnostno gledišče, ki ima v novi filozofiji in metodologiji svoje mesto poleg časovnih analitskih in diferenciacijskih tendenc« (str. 9). Po avtorjevem nazoru »je mogoče doseči globlje poznavanje narodne literature samo z živim odnosom do osebnosti, do vrednot, smeri ter do novih in davnih dob... Zgrešeno je bilo staro stališče, ki je hotelo razlagati nove vrednote samo iz preteklih ali celo hotelo 'dokazovati', da je vse novo že svoj čas bilo'; ni pa se mogoče strinjati tudi z nazorom, ki ga danes često ponavljajo, da je za popolno razumevanje stare literature dovolj, ako izhajamo iz kakšnega dandanašnjega pojava ali smeri in iščemo sorodnih, analognih zgodovinskih pojavov. Ta metoda prinaša mnogo pobud in pozitivne, a je pogosto tudi nevarna in često potvarja; treba je spoznavati in preživljati starejše osebnosti in vrednote 'od znotraj', izhajati iz njihove dobe, čustvovanja, mišljenja in prizadevanja in ne pri tem izgubljeni odnosa do sodobnosti« (str. 9 in 10).

Zdelo se mi je potrebno tako obširno navesti gornje stavke, ker v bistvu označujejo odnos do slovstvene zgodovine tako pisatelja samega kot tudi še nekaterih čeških slovstvenih kritikov in zgodovinarjev. Citat osvetljuje način raziskovanja nekaterih čeških znanstvenikov, ki se tako vneto vežejo na različne »tradicije« (v Pražákovem smislu).

Tudi publikacija *Z dějin literatur slovanských* (1948, str. 539) prof. Jiříja Horáka je prav za prav priložnostna (uredila sta jo dr. Julius Heidenreich-Dolanský in dr. Jan Thon). Da bi proslavili Horákov šestdesetletnico, ki bi se morala praznovati leta 1944, to je v času nemške okupacije, so hoteli njegovi prijatelji in učenci izdati knjigo njegovih člankov in razprav s področja slovanske komparativne vede in slovanskega narodopisja. Kakor pravita urednika v uvodu, niso nameravali s tem poudariti le pomembnost enega največjih sodobnih čeških slavistov, ampak obenem tudi »neutrudno delavnega in neizčrpnega iniciativnega znanstvenika, učitelja in organizatorja« (str. 5). Kot profesor primerjalne zgodovine slovanskih slovstev v Brnu in Pragi je vzgajal akademski naraščaj in bil obenem med najživahnejšimi organizatorji dela za uveljavljenje slovanske komparativne vede v češki slavistiki. Ker je bil preobložen s številnimi organizatoričnimi posli in javno dejavnostjo sploh (od konca leta 1945 do 1947 je bil veleposlanik ČSR v Moskvi), je njegovih knjižnih publikacij malo, manj kot člankov, kritik, referatov in redakcijskega dela. Navedena knjiga prinaša izbrane članke, ponatisnjene iz slavističnih revij in zbornikov, predavanja s kongresov, uvode v knjige itd. Na prvem mestu je študija »*O srovnávacích dějinách literatur slovanských*«. Enotne slovanske kulture ni. Slovanski narodi kakor tudi njihove kulture so se razvijali samostojno, pod zelo različnimi vplivi, a medsebojni vplivi med Slovani samimi so bili zelo močni zaradi velike jezikovne sorodnosti. »Kljub političnim, duhovnim in jezikovnim razlikam vežejo slovanske narode tesne literarne vezi, ki zahtevajo razbora in sistematične razlage« (str. 12). In te naloge ima primerjalna zgodovina slovanskih slovstev, ki je del komparativne slovstvene zgodovine sploh. Slovanska komparativna veda »1. ugotavlja selitve snovi in analizira transformacijo literarnih vrst, vire del in vplive posameznih velikih pisateljev na sorodne literature; 2. razlaga, kako so evropski miselni in umetniški tokovi delovali na posamezne slovanske literature in kako so se na slovanskih tleh spreminjali veliki motivi in dela« (str. 13). Pri vsem tem ne gre za nekakšno imaginarno slovansko literaturo in kulturo, za politične cilje kakšnega panslavizma, temveč za znanstveno obravnavanje vprašanj s področja evropskih literatur, obravnavanje problemov, ki tvorijo celoto in jih je toliko, da zares zahtevajo poseben študij.

Ta študij je šele v povojih; ko se bo razmahnil, ga bo treba razširiti še s študijem finsko-estonskega, letsko-litavskega in madžarsko-albansko-grškega področja, saj so vsi ti narodi živeli s Slovani v najtesnejših stikih. Najprej pa je treba na vseh osrednjih slovanskih univerzah ustanoviti stolice za romunski jezik in literaturo (saj so Romuni do 16. stoletja uporabljali cirilico in cerkveno slovansčino kot svoj knjižni jezik). To je cilj slovanske primerjalne literarne zgodovine. Metoda pa bodi taka kakor v drugih panogah. Avtor posebej poudarja pomembnost sociološke metode, ker so prav Slovani imeli svojevrsten kulturni razvoj. Ker je ta veda šele v začetkih, meni avtor, da so pomembne predvsem analitične študije in manjše monografije, šele potem bo mogoče sčasoma priti do sinteze. Posebej poudarja tudi, da komparativist ne sme omalovaževati ljudske tvornosti. — Splošna vprašanja odpirata še članka: *Slovanske literatury v rozvoji evropské slovesnosti*, v katerem skuša razložiti zamudništvo slovanskih literatur in uvrstiti vrhove slovanske tvornosti v evropski okvir, ter *Naše kulturní úkoly v Slovanstvu*, ki je sicer napisan pro domo sua, a v njem ugotavlja nekaj splošno veljavnih nalog pri delu za slovansko vzajemnost (n. pr.: praktično znanje slovanskih jezikov, zlasti njih učenje v srednjih šolah, študij znanstvenega naraščaja v drugih slovanskih deželah, zamenjava profesorjev na univerzah, organizacija znanstvenega dela s tiskom, zamena publikacij, skupne edicije, dnevni tisk, radio, prevodi, ustanovitev stolic za primerjalno zgodovino slovanskih slovstev, gledališča itd.). Največji pomen pa imata za slovansko vzajemnost po avtorjevi misli znanost in umetnost. — Po teh treh študijah splošne narave slede članki o posameznih vprašanjih. Sestavek *Tradicie slovanského východu* ugotavlja rusko-češkoslovaške stike v preteklosti in ocenjuje njih vplive na oba naroda. V razpravi *Tolstoj a Slovanstvo* analizira pisateljev odnos do vprašanja slovanske vzajemnosti. Pomenljiv je zlasti njegov vpliv na slovansko mladino, ki je stopala v življenje na prelomu 19. in 20. stoletja. *Očima východu* je študija, ki primerja poglede Hercena, Dostojevskega, Saltykova-Ščedrina na zapadnoevropski liberalizem s sodbo Anatola Franca, pri čemer ugotavlja istovetnost. Nekaj študij razpravlja o posameznih problemih Dostojevskega. Monografičnega značaja sta sestavka o Turgenjevu in Gorkem. Specialna vprašanja (n. pr. tuji slovanski motivi v češki literaturi, informatorji iz gališkega sveta v češki publicistiki, ukrajinske vzporednice in drobni stiki s češkim slovstvom i. p.) obdeluje v posebnih študijah oziroma skupini drobnih prispevkov. V vse slovanske literature posegata razpravi oziroma načrta za razpravi o Máchi in Mickiewiczem Panu Tadeuszu v slovanskih literaturah. Zanimiva je Horákova trditev, da je imel Mácha razen pri Poljakih največ odmeva pri Slovencih, dasi avtor še ne pozna zadnje bibliofske izdaje prevoda njegovega Maja. O Lahovem starejšem prevodu Maja pa sodi, »... da se je Lahu v slovenski prepesnitvi zares po večini posrečilo ohraniti izvorno intonacijo in približati tujemu bralcu neposnemljivi čar izvirnika« (str. 338) in da se njegov prevod »dviga nad vse poskuse v ostalih slovanskih slovstvih« — sodba, ki je brez dvoma zelo pretirana. Naj ostale članke oziroma študije samo navedem z naslovi: Jan Kochanowski v české literatuře, Z dějin naší (= češke) vesnické povídky a románu, Josef Holeček in še nekaj drugih. Knjigo zaključujeta monografska portreta Jana Máchala in Matije Murka ter ocena Šafárikovega pomena v Evropi. Horákova knjiga je po svoji velikosti, opremi, papirju in tisku najprezentativnejša med vsemi, kar sem jih navedel. Druga knjiga Horákovih izbranih spisov bo prinesla izbor njegovih narodopisnih razprav.

Naravnost razkošno je opremljena tudi Horákova knjiga *Humor, vtip a satira v české lidové písni* (1947, str. 208), ki jo je s perorisbami in barvanimi celostranskimi slikami opremil narodni umetnik Vlastimil Rada. Delo spada med vrsto čeških knjig, ki se v zadnjem desetletju posebej bavijo s problematiko

ljudske poezije. Ljudsko poezijo je v literarnozgodovinsko obravnavo vpletel šele Arne Novák, o problemu, kako umetne pesmi postanejo ljudske, je napisal knjigo Bedřich Václavek. Več knjig s tega področja je napisal Horák, tako n. pr. sintetičen oris *Národopis československý* (v enciklopediji Československá vlastivěda, II. zv., 1935), *Český Honza* 1940, *České pohádky* 1944 in izbor slovaške ljudske poezije pod naslovom *Výbor zo slovenskej poezie ľudovej* (1923, 1927). Narodopisje je drugo glavno Horákovo področje. Gori citirana knjiga prinaša iz češke ljudske poezije izbor, ki kaže način in barvo ljudskega humorja in satire, nato sledi urednikova študija (str. 171—196) ter znanstvene opombe. Horák analizira v njej vsebinske in formalne elemente te vrste ljudske poezije in ji ugotavlja tudi zgodovinske korenine.

Posebno skupino med najnovejšimi češkimi literarnozgodovinskimi deli tvorijo knjige Bedřicha Václavka, a o njih bi bilo treba govoriti posebej.

Viktor Smolej

DRUŠTVENI VESTNIK

LETOPIS SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA

od 5. do 11. poslovne dobe.*

V peti poslovni dobi (24. IV. 1938—23. IV. 1939) je odboru, ki mu je načeloval dr. M. Rupel, in posebnemu uredniškemu odboru uspelo izdati prvi letnik društvenega glasila Slovenski jezik, časopis za jezikoslovje in literarno zgodovino, ki je odslej redno izhajal vse do okupacije (4 letniki). Društvo je priredilo 3 javna predavanja in 5 študijskih sestankov, sodelovalo je pri sestavi učbenikov, nadaljevalo boj zoper monopolizacijo šolskih knjig ter dalo na razpolago predavatelje za učiteljske počitniške tečaje. Stanje članstva je ostalo nespremenjeno (1 častni, 4 podporni in 141 rednih), tudi knjižnica se ni povečala.

V šesti poslovni dobi (23. IV. 1939—20. V. 1940) je odbor pod predsedstvom univ. prof. dr. Franceta Kidriča začel zbirati gradivo za krajevni slovar, priredil je plenarni sestanek članstva v Celju, 1 javno predavanje in 2 študijska sestanka, izvršil priprave za postavitev spomenika dr. I. Prijatelju in pomagal pripravljati mednarodni slavistični kongres v Beogradu. Stanje članstva je ostalo v glavnem isto, knjižnica pa se je nekoliko povečala z zamenjavo za Slovenski jezik.

Sedmo poslovno dobo (20. V. 1940—5. X. 1941) so ovirali usodni dogodki v letu 1941. Odbor, ki mu je spočetka načeloval univ. prof. dr. Fran Ramovš, nato pa ravnatelj dr. Anton Breznik, je izvršil naslednje naloge: povečal je zbirko gradiva za Slovenski krajevni slovar (ok. 15.000 listkov), dal po končanem natečaju izdelati spomenik dr. I. Prijatelju, pripravil nov učni načrt ter priredil 1 javno ter več internih članskih predavanj. Tik pred obnim zborom je prišla okupacija, zato je SD javno društveno delo ustavilo in začelo izvajati zapovedani kulturni molk. Odbor je še poskrbel, da so bili društveni arhiv, slovarsko gradivo, knjižnica in knjižna zaloga varno spravljena. Mimo vednosti odbora je mestna občina ljubljanska brez slovesnosti odkrila v juliju 1941 spomenik dr. I. Prijatelju pred palačo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Okupatorji so zasekali v vrste članstva strašne rane. Kot talci so padli člani: prof. Vinko Košak, vladni svetnik dr. Fran Vidic, prof. Tone Siferer, prof. Joža Ster in prof. Jože Schweiger; v taboriščih in ječah sta

* Pregled o društvenem delu od ustanovitve do 4. rednega občnega zbora glej v glasilu Slavističnega društva: Slovenski jezik I (1938), 193—197.